

ANTROPOLOGIA I RECERCA EN ELS ÀMBITS DE LES CIÈNCIES DE LA SALUT

Francesc Cònsola

L'article ens parla de la recerca en l'àmbit de Ciències de la Salut des d'una perspectiva concreta, la del recercador holístic. La intenció és mostrar, molt sintèticament, les diverses posicions comprensives d'aquesta recerca i la posició que ocupa el recercador holístic. També intenta entrar en el moviment que sofreixen, en el temps, els conceptes quant a la seva comprensió.

66

“... La pedra rebutjada pels constructors
ara és la pedra principal ...”
Mt 21,42

1. La importància de l'antropologia en la recerca i els seus mètodes de treball

1.1. Introducció. Problemes inicials

El problema més gran que ens trobem, al confrontar-nos davant de processos de recerca, té a veure amb la **falta de comprensió** de les perspectives teòriques que ens aporten els mateixos problemes i les solucions.

Dit d'una altra manera, estem incrustats dins d'estructures pràctiques i de pensament de les quals **no podem, o no sabem, prendre distància** i que ens aboquen per camins d'ingènua certesa. Aquest “no podem o no sabem” queda definit des del “no trobem necessari dubtar de l'instrument estructural”.

A partir d'aquí, **creiem** que resoldre problemes de recerca només es pot fer des d'un únic model i disseny (que és l'únic veritable). Aquest model està fonamentat en l'experimentació empírica i les matemàtiques i ens ve de la història, de la història d'occident, i és la concreció, concreta, d'una manera d'entendre l'home, l'existència, la realitat... la recerca. Aquest paradigma concret, que s'alça triomfant i excloent, prové d'una ideologia concreta que s'anomena en un principi positivisme i després neopositivisme i afirma que només tot allò que pugui ser **verificat, comprovat, manipulat i controlat** podrà ser considerat recerca. Aquesta **creença** ha fet que es consideri com a exclusivament vàlid en el terreny del coneixement científic, tot allò que contingui anàlisi estadística i matemàtica. És a dir, tot saber que es vulgui considerar vàlid s'ha de científicar des d'aquesta perspectiva. Per tant, tots els àmbits que envolten l'home del segle XX han estat científicats¹. El mateix home i els seus àmbits socials, psicològics, antropològics i de salut han estat estudiats des de la ciència. És a dir, la mateixa antropologia ha volgut esdevenir ciència des d'aquest model.

Tanmateix, s'ha de dir que, paral·lelament a aquesta ideologia, han subsistit d'altres que ara prendran embranzida a causa de la fissura de l'anterior creença, la científista². Aquests paradigmes de recerca són els anomenats models qualitius que es fonamenten amb la fenomenologia, l'etnografia, l'hermenèutica, l'escola de Frankfurt amb pensadors com Husserl, Dilthey, Gadamer, Weber, Adorno, Habermas... i, per últim, el principi d'Etnografia reflexiva exposat per Hammersley i Atkinson (1994), que tenen una altra manera de pensar, també producte d'una història d'occident que ha sabut concretar d'una altra manera les seves dades inicials. Aquests models de recerca qualitius es caracteritzen per la seva voluntat de comprendre la realitat des de la qüestió del sentit. Tenen un enfoc historicohermenèutic i considera que el món s'interpreta i es comprèn des d'aquesta interpretació. Cada cosmovisió és ja una interpretació-comprensió del món. Tota transformació de la realitat, sigui en el terreny que sigui, ha de partir d'una interpretació-

---

¹ Tal com defineix ciència el positivisme i el neopositivisme. Vegeu l'apartat: **El model empíric-analític (racionalista-quantitatiu)**.

² Absolutitzar aquesta manera d'entendre la ciència i considerar-la com a única veritable.

comprensió situada. S'han d'explicar els fenòmens que estan succeint i la confrontació de sentit-valors que s'està produint.

1.2. La diversitat d'antropologies i el problema epistemològic i metodològic

Plantejat el problema de recerca d'aquesta manera, resulta evident que no podem afirmar que el primer mètode és científic i el segon, antropològic. Els dos macromodels plantejats de recerca en ciències de la salut, el quantitatiu i el qualitatiu, són antropològics i al mateix temps científics (queda per definir el concepte ciència) perquè, en darrer terme, el subjecte i l'objecte d'estudi és l'home. El que està succeint és que cada un dels models ha fet una opció axiomàtica prèvia sobre el que és l'home (aposta antropològica), les possibilitats que té aquest d'accés a la veritat, la realitat, la història, els valors, l'objectivitat, la neutralitat, la globalitat...

En definitiva, el que està en joc és el problema antropològic. Què entenem per home? Aquesta és la pregunta cabdal. Depèn de la resposta que nosaltres donem ens posicionarem en la nostra recerca, absolutitzant un o altre model o relativitzant-los o tenint-los en compte però com a mers instruments ens mans dels homes (però aquesta ja és una altra posició vers una definició d'home).

És urgent, doncs, comprendre el problema antropològic, com a problema, per poder entendre la necessitat de determinar les perspectives teòriques des d'on nosaltres fem la recerca (com dèiem al començament). És urgent no només per a la recerca (que ho és tot, ja que l'home es passa la vida recercant el sentit, la felicitat, la veritat, la utilitat...), sinó per poder entendre la nostra interpretació-comprensió-cosmovisió de la realitat i així fer-la raonadament.

Però, tot accés a una definició d'home, i aquesta és la tasca de l'antropologia, pressuposa un posicionament previ. El que nosaltres fem, des d'aquest escrit, és des de l'humanisme personalista, la fenomenologia i l'hermenèutica.

Per entendre mínimament aquesta posició, cal explicar breument els conceptes abans citats.

Sobre els conceptes de fenomenologia, la ciència de les essències, i l'hermenèutica, la interpretació que fem de la realitat i, per tant, la comprensió que fem d'ella, ja vaig fer una petita síntesi en el meu article publicat a ARS BREVIS 10³.

---

³ Cesc Cònsola i altres. *Ars brevis. Anuari de la Càtedra Ramon Llull. Blanquerna*. T.G.A., S.L. Barcelona 2005, pp 67-77.

Per parlar mínimament d'humanisme personalista, cal començar definint l'antropologia. L'antropologia és una ciència o saber que té la pretensió de definir l'home d'una manera genèrica, universal, en la seva essència, però constata, en fer-ho, que està sempre sotmesa a una contextualització cosmovisional (precomprensió cosmovisional) que relativitza en certa mesura aquesta universalitat.

A Occident, moltes han estat les definicions que ens pretenen explicar què és això que anomenem home, però, des del començament de la modernitat (S. XIV, XV, XVI), pots ser totes elles contenen i parteixen d'una mateixa premissa: l'autoconsciència. L'element que caracteritza l'home i el fa diferent (qualitativament i quantitativament) de la resta dels éssers vius és l'autoconsciència.

Per tant, podríem definir l'home com aquell ésser viu que és subjecte personal (que pren consciència de si mateix en el trobament amb la natura, amb els altres i amb el transcendent) i en la seva globalitat (com a unitat original que s'expressa en la pregunta: qui sóc jo realment?)⁴.

Per tant, el que definirà l'home és l'autoconsciència que existeix (i deixarà d'existir) i que és, amb aquesta autoconsciència, la manera com ell es confrontarà amb la realitat (tal com ell la farà conscient). És l'home que posa nom a les coses i fent això les ordena, cada cosmovisió a la seva manera, (del caos ha passat a un suposat ordre).

Tanmateix, la consciència de l'home (la que ens distingeix de la resta dels éssers vius) es construeix en l'aprenentatge, que és relació amb els altres, la natura i el transcendent.

Som, doncs, per definició, conscients, i la manera de ser-ho està molt marcada per la cosmovisió on vivim (la cultura, societat, religió, família...). La manera d'entendre l'home està molt marcada pel binomi: HOME-COSMOVISIÓ.

Si hem definit l'home com un **ésser viu amb consciència**, hauréem d'afirmar, també, que com més conscient sigui més haurà desenvolupat la tasca de ser home. Per tant, tot allò que li impedeixi ser més conscient del que ell és serà un impediment per desenvolupar-se com a home. Aquests impediments poden ser

---

⁴ Gevaert, J. (1974; 8ª ed., 1991). *El problema del hombre*. Salamanca: Sigueme. Pp 21-24 Gevaert, en aquest llibre, ens planteja una antropologia filosòfica que es fonamenta en una concepció de l'home com a **subjecte personal**, que pren **consciència** del que és amb relació a la natura, als altres i l'Altre, i que es pregunta pel sentit de l'existència.

Frankl, Viktor E. (1946; 16 ed. cast., 1994). *El hombre en busca de sentido*. Barcelona. Herder.

Frankl, a través de la seva experiència en un camp de concentració, ens presenta un home que es defineix, primer i bàsicament, com un recercador de sentit.

interiors (psicològics...) o exteriors (la cultura, la família, les institucions, les religions...). I també a l'inrevés, tot allò que possibiliti que sigui més conscient l'ajudarà a desenvolupar-se més com a home.

En definitiva, l'home és conscient que està vivint, que vol ser feliç, que riu, plora... i, sobretot, que viu, com a possibilitat real, el dolor i la mort (la mort com a fracàs, frustració, trobament del límit... la mort física).

Jo diria que l'home és avui una recerca de sentit-felicitat-plaer-realització que ha de passar necessàriament per assumir la realitat en la seva totalitat i, per tant, haurà de confrontar-se amb el dolor-patiment-fracàs i mort. I és en l'àmbit de l'antropologia (ciències) de la salut on això es fa evident i palpable. L'home es confronta amb ell, és a dir, recercherà el sentit de la seva existència amb els valors que viu i aquests valors estan marcats per la cosmovisió on es viu. Tornem a trobar el binomi HOME (que viu uns valors) i COSMOVISIÓ (que potencia uns valors). El mateix concepte salut està marcat per la comprensió d'home-cosmovisió que tenim.

Però, a Occident, crec, s'està vivint un clima de crisi en els fonaments de la cosmovisió humanista⁵ que porten a desconfiar de la mateixa comprensió de l'home (dels valors sostinguts per l'humanisme) i de l'home mateix, i a confrontar-se, en darrer terme, amb tota la realitat (l'home s'oculta darrere d'un fals dualisme).

70

Per exemple, quan diem que l'impediment principal a Occident (podria no ser així en altres cultures-cosmovisions) perquè l'home sigui més conscient de la realitat i, per tant, es pugui desenvolupar com a home, és un dualisme portat a l'últim extrem. Volem dir que la realitat se'ns presenta (la cosmovisió on vivim) partida en dos, des dels sistemes 0-1, veritable-fals, bo-dolent... mort-vida. De tal manera que, per un costat, tenim la vida i, per l'altre, la mort; afirmem el costat positiu i neguem el negatiu; vivim d'espalltes a la mort (la

---

⁵ J.L.Ruiz de la Peña (1983). *Las nuevas antropologías. Un reto a la teología*. Sal Terrae, Santander, p. 204.

J.L. Ruiz de la Peña ens indica quins són els punts referencials per a la comprensió de l'humanisme:

- L'home és i ha de ser el centre del món. És l'ésser més important i digne de la realitat.
- Per tant, els conceptes de "persona" o "subjecte" són els més importants en qual-sevol explicació o projecte que puguem proporcionar al món.
- L'home es distingeix qualitativament de la natura. Procedeix d'aquesta, però no és un ésser com els altres, té dimensions que no poden ser reduïdes a allò que entenem per natural.
- Té una dignitat absoluta. És un fi en si mateix i, per tant, no pot ser convertit en mitjà o instrument per a res.
- Ell és el protagonista de la història per mitjà de la seva llibertat i és així com construeix el seu destí col·lectiu (Paràfrasi del llibre).

frustració, el fracàs, el sofriment, els límits personals...). Això fa que ens consti tant confrontar-nos-hi, sempre n'hem estat fugint.

Però la realitat és única. L'home és aquell que, per la seva condició (la consciència), s'hi haurà de confrontar (amb tota la realitat i no només amb la meitat). Com diria Heidegger, l'home és un caminar vers la mort.

Haurem humanitzat l'home quan aquest entengui (existencialment) que la vida ja està impregnada d'aquesta mort; aquesta és la nostra condició, la del límit. No assumir això provoca el que jo anomenaria fugida cap endavant; no hem assumit la mort (el fracàs, la frustració, el nostre propi límit, el que som...) ens fa por i la neguem.

L'home d'Occident, conscient de tot això (és en la seva axiomàtica cosmovisional), ha utilitzat totes les eines que ha generat (la ciència-tècnica-tecnologia, la filosofia, l'ètica, la religió...) en funció de superar la mort, o almenys allargar la vida⁶.

La proposta, en la línia argumentada anteriorment, és que l'home, fent ús de la seva consciència (no ocultant la realitat), assumís, no d'una manera resignada, la mort (fracàs, frustració, ...). Assumir la mort (el fracàs, la frustració...) des d'un confrontar-se cara a cara, des d'un combat o des d'un acceptar la situació d'una manera valenta, mai des de la mentida, ocultant la realitat. Penso que això seria menysprear l'home, alienar-lo, no respectar la seva condició, allò que ell és perquè ho és en essència: home.

Si la RECERCA en ciències de la salut l'entendem des d'aquesta perspectiva, haurem de definir els **seus professionals com a subjectes personals** (que prenen consciència del que són en la seva relació amb els altres, la natura i el transcendent) **que es plantegen per la seva globalitat** (prenen consciència del que són en la pregunta pel sentit de l'existència) **i que han d'estar capacitats (mitjançant unes habilitats) per tal de poder exercir les seves responsabilitats de la millor manera possible.**

1.3. Comprensions antropològiques i mètodes de recerca en l'àmbit de les ciències de la salut

Tres models (macromètodes) per a la recerca en ciències de la salut:

---

⁶ És interessant l'esforç que fa David Le Breton, doctor en sociologia i catedràtic de la universitat de Strasbourg, amb el seu concepte de dualisme antropològic: el cos i l'home. Reconstruir el cos sembla ser el desafiament dels nous enginyers biològics. El nou concepte ara és el cos com a ALTER EGO.

El model empíric-analític (racionalista-quantitatiu)

Aquest paradigma es denomina també positivista o neopositivista, científic-tecnològic o científic-naturalista. Es fonamenta en la teoria positivista del coneixement que té els seus inicis en el segle XIX i començament del XX, amb autors com Comte i Durkheim. El positivisme lògic (també anomenat empirisme lògic, neopositivisme o neoempirisme) designa, en principi, el “Cercle de Viena”, sorgit en aquesta ciutat en la dècada dels anys 20 al voltant de Moritz Schlick, que ocupava la càtedra de Filosofia de la Ciència a Viena i va ser un dels primers a discutir les conseqüències de la física relativista en la concepció del món i, més en concret, en el concepte de causalitat. Això aclareix quina podria ser l'orientació del Cercle de Viena. Però, a més, el *Tractatus* de Wittgenstein i les obres de R. Carnap (mort el 1970), que també era professor a Viena, van donar matèria abundant per a la discussió. Uns altres membres del cercle van ser Hahn, Neurath, Gödel, Popper, etc.

S'ha imposat com a mètode científic en les ciències naturals, i més tard en educació i en les àrees de socials i salut. Es caracteritza per la seva naturalesa quantitativa (es fonamenta en l'experiència empírica i les matemàtiques), amb la finalitat d'assegurar la precisió i el rigor que requereix la ciència, arrelat, com ja hem dit abans, en el model filosòfic que s'anomena positivisme i neopositivisme.

Aquesta posició, és a dir, l'axiomàtica (principis) d'aquesta posició filosòfica (el positivisme) ha anat variant al llarg del segle XX. Del positivisme hem passat al neopositivisme explicat des d'una posició científista per acabar assumint posicions crítiques des de la filosofia crítica de la ciència.

Al llindar del segle XIX i quasi tot el segle XX, l'únic instrument vàlid (racional) que tenia l'home ha estat la comprensió positivista de coneixement. Tots els altres instruments (la filosofia, la religió...), en ser considerats metafísics, eren rebutjats com a coneixement. Amb aquest únic instrument de racionalitat, es va començar l'estudi de l'home, fidels a aquest mètode i a aquesta veritat, esperant trobar les arrels més profundes que ens portarien a explicar-lo. Ha calgut tot el segle XX per anar constatant el trobament, altre cop, amb les limitacions de l'home.

Al final del segle XX, el mateix neopositivisme, a causa de la confrontació produïda amb la realitat, canviarà les seves posicions axiomàtiques: la impossibilitat per assolir la veritat pressuposada des del seu mètode, el seu mètode mateix: de l'inductivisme hem passat a l'hipotètic deductiu, la importància de la història (de la

ahistoricitat hem passat a la necessària constatació històrica)⁷, la relativització del concepte objectivitat, la negació del concepte neutralitat...

Les característiques més importants derivades de la teoria positivista, que accepta tota la crítica popperiana a finals del segle XX⁸, per a les ciències socials i de la salut són:

- La teoria positivista busca un coneixement sistemàtic, comprovable i comparable, mesurable i que es pot replicar. Actualment, però, s'ha d'acotar l'experimentació des de la "teoria" d'aproximació a la realitat, ja que, en aquests darrers anys, la idea de neutralitat s'ha esvaït darrere la presa de consciència que l'home ha anat adquirint de la impossibilitat d'accedir a la veritat.

La unitat de la ciència. Però, actualment la unitat de la ciència s'ha fragmentat i existeixen les ciències. Existeix, diuen, l'enyorança de la unitat. La unitat o el plural respon a metafísiques diverses.

⁷ Joan Carles Mèlich, professor de Filosofia de l'UAB, en el seu article *Un saber històric* publicat en l'apartat FORO de la Vanguardia. Ciencia y vida, ens diu el següent: "El método científico no es privativo de nadie. Tampoco resulta inseparable la ciencia de su historia. A diferencia del positivismo, que desprecia la historia, la epistemología actual muestra que la ciencia debe considerarse siempre como un saber histórico y, por lo tanto, provisional. A este respecto es importante dejar claro que no hay demostraciones científicas, si por demostrar se entiende que algo ya no puede revisarse y falsearse. Una ciencia terminada deja de ser científica para convertirse en ideología, en el sentido más perverso del término."

⁸ Popper, com Wittgenstein, no va ser mai un neopositivista; Otto Neurath el va qualificar com l'opositor oficial del Cercle. Popper va atacar tots els punts de referència neopositivistes:

- Va substituir el principi de verificació (principi de significació) pel principi de falsació (criteri de demarcació entre ciència i no-ciència).
- Va reemplaçar la teoria de la inducció pel mètode deductiu de la prova.
- Va oferir una interpretació dels fonaments empírics de la ciència diferent a la definida pel Kreis, afirmant que els protocols no són de naturalesa absoluta i definitiva.
- Va reinterpretar la probabilitat i va sostenir que les millors teories científiques (en la mesura que expliquen més i poden controlar-se millor) són les menys probables.
- Va rebutjar, considerant-la com una simple exclamació, l'antimetafísica dels membres del Cercle de Viena i, entre altres coses, va defensar que la metafísica engendra les teories científiques.
- Va rebutjar el desinterès del neopositivisme vers la tradició i va fer una nova lectura de Kant, Hegel, Marx, Stuart Mill, Berkeley, Bacon, Aristòtil, Plató, Sòcrates i els presocràtics, considerant-los com a creadors de la tradició de la discussió crítica.
- Es va enfrontar amb serietat als problemes clàssics, com per exemple a la relació entre cos i ment o el sentit o la falta de sentit de la història humana.
- Es va enfrontar a la violència i es confrontà en contra del totalitarisme.
- Es va oposar a la distinció entre termes teòrics i termes d'observació.
- En contra del convencionalisme de Carnap i Neurath, va defensar la noció reguladora de veritat, en la línia de Tarski.

- La metodologia de la recerca ha de ser la de les ciències exactes, matemàtiques i físiques.

La preocupació fonamental d'aquesta línia d'investigació era la recerca d'eficàcia i l'augment del corpus de coneixement. Apareixen, però, els paradigmes, camps de coneixement interpretatiu observacional, tots ells científics.

La metodologia primer va ser l'inductivisme (segle XIX fins a la segona meitat del segle XX), després l'hipotètic deductiu.

La realitat és observable, mesurable i quantificable (variables dependents i independents), però és impossible controlar totes les variables.

- Parteix d'una mostra significativa per generalitzar els resultats. Es participa de les limitacions del mètode, la mostra significativa és només orientativa.

L'observació. Es parteix (del segle XIX fins a la meitat segle XX) d'una pretesa neutralitat-objectivitat-veritat per acabar admetent la impossibilitat-limitació de l'home (finals del segle XX) sobre aquesta qüestió i, per tant, la necessitat d'explicar els punts de referència assumits, previs a la recerca, a partir dels quals farem aquesta recerca.

- De la no-metafísica de finals del segle XIX hem passat a l'acceptació d'una metafísica cosificada (matematitzada).

La ciència ha esdevingut al final del segle XX la matematització (hem d'explicar quina matemàtica utilitzem i per què la utilitzem) de l'experiència empírica de la realitat (hem d'explicar des d'on mirem). La ciència ha abandonat la seva pretensió d'assolir l'única veritat per passar a ser un instrument en mans de l'home (s'hauria d'explicar què entenem per home) i, per tant, assumeix el concepte utilitat (s'hauria d'explicar útil per a què i per a qui). El concepte útil té a veure, doncs, amb l'ètica.

El model històric-hermenèutic (qualitatiu)⁹

Diferents perspectives i corrents han contribuït al sorgiment d'aquesta alternativa al model positivista. L'antropologia que sosté aquest paradigma de recerca ha estat explicat àmpliament en el punt anterior, ja que expressa els des d'on nosaltres fem aquesta aproximació a la recerca. Podem dir, doncs, que la nostra posició

---

⁹ Per elaborar aquesta minimització sobre els mètodes qualitatius, hem seguit l'estructura de Gloria Pérez Serrano (1994). *Investigación cualitativa. Retos e interrogantes. I Métodos*. Madrid. La Muralla, S.A.

es vertebra en una antropologia humanista-personalista, sustentada en la fenomenologia i l'hermenèutica. Aquest nou paradigma s'ha anomenat hermenèutic, interpretatiu-simbòlic o fenomenològic. Els impulsors d'aquests pressupòsits van ser, en primer lloc, l'escola alemanya, amb Dilthey, Husserl, Baden, etc.

Aquesta antropologia assumeix una comprensió del concepte ciència diferent de la que fa el positivisme i que es fonamenta en el seu mètode fenomenològic i hermenèutic.

La tradició investigadora ha permès prendre consciència que la pràctica en ciències socials i de la salut posseeix una lògica molt diferent a la quantitativa postulada pel paradigma positivista. Reduir els continguts només a l'àrea quantitativa (positivista) empobreix l'accés a la veritat de la realitat i a la llarga també anirà en contra del principi d'eficàcia. A més, ens ha permès comprendre millor el què i el perquè de les separacions i comunicacions entre el món de la teoria i el de la praxi.

Aquesta línia antropològica està més interessada en models socioculturals de la conducta humana que en la quantificació (matematització) dels fets humans. Els fenòmens culturals són més susceptibles a la descripció i anàlisi qualitatiu que a la quantificació. La rellevància de la informació antropològica no només es troba en el nombre i distribució de freqüències, sinó en la descripció del model de conducta o en les diverses formes en què aquest model es manifesta. En aquest model, els informadors han de ser observats no com a actors la conducta dels quals ha de mesurar-se, sinó com a documents que reflecteixen la seva pròpia cultura-cosmovisió.

Podríem dir que l'axiomàtica (principis) d'aquest paradigma filosòfic (fenomenologia) és la següent:

- La concepció és la fenomenològica. L'home no observa fets sinó fenòmens. El fenomen és tal com apareix el fet en la consciència (la de l'home no és la de Déu, o sí?).¹⁰ i aquesta ha estat condicionada per la cosmovisió on ha estat formada¹¹.
- El mètode busca comprendre la realitat per així ser més conscient d'ella i dels seus condicionants.

---

¹⁰ Amb aquesta qüestió queda expressada la possibilitat de l'home d'accedir a la veritat dels fets o a la dels fenòmens. Tema tractat sobretot per Kant i Hume.

¹¹ Dues qüestions se'ns plantegen aquí. La primera si la consciència humana és capaç de captar la realitat en si, qüestió plantejada per Kant i Hume (sobretot). I la segona és que tots els homes participem de la consciència humana, però, cada un dels homes l'estructura segons la seva cosmovisió.

- És un mètode descriptiu. Estudia casos aïllats.
- Concepció dinàmica (historicitat).
- Contempla l'individu com a persona (humanisme-personalista) des de la globalitat (holista) i des de l'alteritat (relació).
- Rebutja el model positivista i neopositivista sempre que sigui exclouent de tots els altres models i plantegi els problemes següents:
  - L'arrogància ingènua de la neutralitat entesa com a objectivitat-veritat absoluta.
  - No contempli el seu reduccionisme i la seva historicitat.
  - Les estadístiques com a únic instrument de recerca poden empobrir la realitat.

Les característiques més importants d'aquest paradigma són:

- La teoria constitueix una reflexió en i des de la praxi.
- Intenta comprendre la realitat.
- Descriu el fenomen en què es desenvolupa l'esdeveniment.
- Aprofundeix en els diversos motius dels fenòmens, busca els seus significats, el seu sentit.
- L'individu és un subjecte interactiu, comunicatiu, que comparteix significats i sentits. La relació interpersonal a la qual hem fet menció anteriorment es fonamenta precisament aquí.

El model crític o sociocrític (racionalista alliberador)

La tercera alternativa és el paradigma sociocrític o alliberador. L'antropologia que fonamenta aquesta posició seria la d'un humanisme de caire marxista. Els pioners d'aquesta orientació són els investigadors de l'Escola de Frankfurt: Horkheimer, Marcuse, Habermas... Aquesta línia afirma que és falsa la pretesa neutralitat de la ciència. El seu interès alliberador està caracteritzat per revelar les dependències, en el sentit de treure el vel que amaga els lligams i poder-los trencar. No només té un caire especulatiu, descriptiu i comprensiu, sinó que ha de donar les armes teòriques per poder trencar aquestes cadenes que ha mostrat que existeixen. És a dir, que la fenomenologia i l'hermenèutica tenen una finalitat: construir en la praxi l'home (humanisme).

Aquest estil de fer ciència està directament relacionat amb el factor de poder que estructura la interacció social.

Aquestes orientacions exigeixen que l'investigador sigui militant i d'aquesta manera li ofereixen un marc de permanent autoreflexió per a l'alliberament humà. La filosofia que és al darrere d'aquest paradigma intenta de portar un canvi social amb una més gran o petita radicalitat. Per això, l'investigador ha d'assumir el compro-

mís que exigeixi el suposat canvi. En aquest sentit, la investigació ha d'ésser compromesa per aconseguir el canvi i l'alliberament de l'opressió. Es tracta de construir una teoria que, des de la reflexió en l'acció, des de la praxi com a trobada crítica, tracti d'orientar l'acció.

Les seves característiques són que:

- Assumeix una visió global i dialèctica de la realitat educativa.
- La investigació crítica assumeix una visió democràtica del coneixement, així com tots els processos implicats en la seva elaboració.
- Teoria i realitat estan cridades a mantenir una tensió dialèctica.
- La investigació crítica tracta d'articular-se, generar-se i organitzar-se en la pràctica i des de la pràctica.
- La investigació crítica està compromesa no només a explicar la realitat i comprendre-la, sinó ha transformar-la des d'una dinàmica alliberadora dels individus que hi estan implicats.

La triangulació

Com ja sabem, la recerca és essencial perquè l'home es pugui conèixer i comprendre. Aquest conèixer i comprendre pot ser, en extensió, pel simple augment quantitatiu dels coneixements o, en profunditat, intentant arribar al coneixement dels perquè de les coses.

Cada ciència utilitza el mètode de recerca més adequat a les seves necessitats i posicions epistemològiques. Les ciències que utilitzen els mètodes experimentals o empírics (ciències de la naturalesa o positives) busquen un progrés en extensió, ja que tracten d'avançar en el coneixement de les lleis que regeixen el món. Relacionen dades proporcionades per l'experiència (de l'home situat) amb el fi d'explicar els fenòmens lligats a la naturalesa. En aquest tipus de fenòmens, tant les coses com els seus efectes es produeixen independentment de la voluntat de l'home, però no la manera d'entendre'ls, que està sotmesa a la interpretació-comprensió d'aquest. En elles el grau de participació humana és mínim, quant a la possibilitat d'alterar aquestes lleis que governen els fenòmens; els fets físics i biològics són allà, i nosaltres els podem veure, mesurar i registrar des dels nostres instruments interpretatius-comprensius. El que pot fer el recercador és conèixer-los (a través de la seva interpretació), combinar les seves reaccions, desencadenar nous processos i també, reinterpretar els principis que els regeixen.

Les ciències que utilitzen els mètodes fenomenològics (ciències filosòfiques, o ciències de l'esperit, ciències humanes, o ciències

especulatives o teòriques) es fonamenten també en l'experiència. Però, en aquestes, el progrés en el coneixement és més en profunditat, en el perquè dels fenòmens. L'home és immers en el món, forma part de la realitat però té la consciència, que fa que pugui explicar-explicar-se des d'ella i, per això, la recerca busca situar-se en un nivell d'**objectivitat**, ara de les essències, però, és molt conscient que tot judici, valoració o postures personals estan marcades per la cosmovisió on la consciència ha estat formada.

Juntament amb aquestes dues maneres de ciència, n'hi ha una tercera, les ciències socials i de la salut, a les quals a vegades es considera també ciències humanes però que es diferencien de les humanitats teòriques, en tant que són i poden anomenar-se ciències pràctiques. Aquest tercer grup és més complex, perquè són ciències que tenen una barreja de les dues anteriors, són pràctiques però al mateix temps humanes perquè estudien l'home¹². La recerca és en aquesta àrea més complexa perquè no poden incloure's en el que és purament experimental ni en el que és purament teòric o especulatiu.

Fins fa alguns anys, l'èmfasi en les ciències de la salut s'havia posat sobretot en la recerca experimental, però una àrea on les variables són freqüentment del tipus de salut, malaltia, recuperació, participació..., on el que s'estudia té a veure amb éssers humans les reaccions dels quals no poden ser previstes ni controlades i on influeixen tant les característiques individuals com l'àmbit social, familiar, etc., en una disciplina així, la recerca no pot reduir-se al mètode experimental, per això és lògic que els professionals recercadors es plantegin cada cop amb més força l'ús d'altres mètodes, els qualitius, que facilitin l'aprofundiment en àrees on no és possible fer-ho només amb la recerca experimental.

La TRIANGULACIÓ és un sistema que es perfila com una possible resposta a molts dels interrogants i que contindria una barreja dels altres dos.

El terme triangulació va ser inicialment utilitzat per descriure l'estratègia naval i militar de prendre múltiples punts de referència per localitzar amb exactitud una posició desconeguda. La triangulació no és més que la combinació de distints mètodes aplicats a l'estudi del mateix fenomen. L'objectiu és evitar les deficiències i problemes derivats de l'ús d'un únic mètode.

---

¹² Es comprèn l'home des de l'humanisme-personalisme.

Quatre tipus de triangulació:

- Triangulació de dades: recollir dades de distintes fonts per ser analitzades en el mateix estudi.
- Triangulació d'investigadors: diversos investigadors realitzant el mateix estudi.
- Triangulació de teories: diverses visions i hipòtesis són incloses en el mateix treball.
- Triangulació de mètodes: s'utilitzen diferents tècniques de recollida de dades.

La triangulació permet, per tant, utilitzar dos mètodes que es complementen mútuament i que analitzen el mateix problema des de distintes punts de vista. Els mètodes quantitius, per exemple, poden ésser els més apropiats per corroborar els resultats obtinguts inicialment amb mètodes qualitius, i els mètodes qualitius poden ser de més utilitat per proporcionar una més gran riquesa, profundiment i detall als resultats quantitius.

Tres avantatges de l'ús en la recollida de dades:

- L'ús de mètodes quantitius previs als qualitius, en el cas per exemple de les enquestes, facilita les entrevistes i l'observació que es farà posteriorment i elimina la necessitat de recollir tota la informació que ja ha estat recopilada amb els qüestionaris.
- Les dades quantitatives poden proporcionar informació general sobre els subjectes que participaran en l'estudi.
- L'ús d'enquestes permet resoldre el problema de recollir dades qualitatives només a un grup petit dins del sistema.

L'ús de la triangulació ofereix, per tant, flexibilitat i possibilitats d'aprofundiment que no serien possibles amb altres mètodes. Però, s'ha de tenir en compte que, per tal que el seu ús sigui eficaç, han de complir-se una sèrie de requisits:

- El problema ha d'estar clarament especificat i suficientment delimitat.
- Els punts forts i dèbils de cada un dels mètodes han de complementar-se mútuament.
- Els mètodes han d'escollir-se segons la naturalesa del fenomen a estudiar.
- Ha de realitzar-se una avaluació contínua al llarg de tot l'estudi.

Els desavantatges de la utilització d'aquest mètode són els següents:

- L'investigador pot perdre de vista les diferències que subratllen els distints mètodes.
- Hi ha el risc de recollir una gran quantitat de dades impossibles de ser analitzades o amb el risc de ser analitzades d'una manera molt superficial.
- La utilització de distints mètodes augmenta el risc de no tenir en compte els procediments específics que cada un té per evitar la parcialitat i la falta d'objectivitat.
- La dificultat per a trobar un mètode a través del qual dues teories molt distintes puguin ser valorades.
- Les implicacions econòmiques i de temps que suposa la utilització de múltiples mètodes i observadors.
- La possibilitat de trobar diferents mètodes per al mateix problema.
- La dificultat de replicació i el perill de no delimitar suficientment l'estudi.

Com a conclusió, podem dir que no es poden donar solucions generals, cada àrea específica en ciències de la salut ha de buscar el mètode més adequat per als seus problemes concrets i cada recercador, per a l'estudi específic que anirà a desenvolupar. No és el mateix recercar un problema en salut mental que fer-ho en cures intensives o medicina interna, i el més important és que el mètode a utilitzar respongui a la pregunta o problema que ens hem plantejat.

2. El recercador holístic i les ciències de la salut

El recercador en l'àrea de les ciències de la salut, a part de les condicions que ja hem descrit anteriorment, ha de ser una persona que ha de tenir molt en compte la problemàtica que pressuposa l'apropament a la realitat viscuda. Ha de tenir en compte els instruments d'apropament¹³ i les seves limitacions. El recercador holístic, com que parteix d'un concepte al més holístic possible de persona i salut, no pot rebutjar cap instrument que li permeti accedir a la realitat. Ha de ser conscient, però, de les limitacions de cada un d'ells i adequar-los a les seves finalitats.

---

¹³ Recerca quantitativa (positivisme-neopositivisme).
Recerca qualitativa (històrica-hermeneutica, sociocrítica alliberadora).

Com que el recercador holístic ha de partir de la recerca qualitativa i la seva epistemologia-metodologia, però, no pot rebutjar cap de les aportacions que li aportarà la recerca quantitativa, ha de partir d'un perfil qualitatiu respectuós, integrador i crític amb les vessants quantitatives.

Apropar-se a la comprensió de la realitat, i també en l'àrea de la salut, no és una tasca fàcil. No obstant això, la recerca qualitativa consisteix en descripcions detallades de situacions, persones, interaccions i comportaments que són observables. A més, incorpora el que els participants diuen, les seves experiències, actituds, creences, pensaments i reflexions, tal com són expressades per ells mateixos.

Les característiques més importants que el recercador holístic ha de tenir en compte són que:

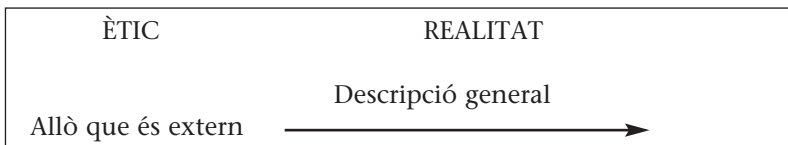
- La investigació qualitativa és inductiva. Es comencen els estudis a partir de preguntes-interrogants¹⁴.
- En la metodologia qualitativa l'investigador veu l'escenari i les persones des d'un punt de vista holístic. No poden ser reduïts a variables, sinó que han d'ésser considerats com un tot. S'ha de tenir molt en compte la història i les cosmovisions on es mouen.
- Els investigadors qualitatius són sensibles als efectes que ells mateixos causen sobre les persones que són objecte del seu estudi.
- Els investigadors qualitatius tracten de comprendre les persones dins del marc de referència cosmovisional d'aquestes. Per a la perspectiva fenomenològica i, per tant, en la investigació qualitativa, és essencial experimentar la realitat tal com els altres l'experimenten.
- Totes les perspectives són valuoses; busca una comprensió detallada de les perspectives de les altres persones.
- Els mètodes qualitatius són **humanistes**. Els mètodes utilitzats per estudiar les persones necessàriament influeixen sobre la manera com les veiem. Quan reduïm les paraules i actes de la gent a equacions estadístiques, podem perdre de vista l'aspecte humà de la vida social. Si estudiem les persones qualitativament, arribem a conèixer-les en allò que és personal i a experimentar el que elles senten en les seves lluites quotidianes en la societat.

---

¹⁴ Les preguntes-interrogants són possibles gràcies a la problematització de la realitat. Apareix un problema quan la comprensió de la realitat i la realitat no coincideixen. La fissura entre una cosa i l'altra és el problema.

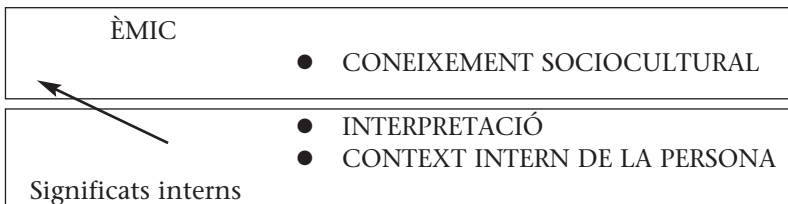
- Els mètodes qualitius estan destinats a mantenir un estret ajustament entre les dades i el que la gent diu i fa.
- Tots els escenaris i persones són dignes d'estudi. Cap aspecte de la vida serà exclòs per trivial.
- La recerca qualitativa és un art. El científic qualitatiu està cridat a instaurar el seu propi mètode. Se segueixen orientacions però no regles. Els mètodes serveixen a l'investigador; mai l'investigador és esclau d'un procediment.
- S'integren dos conceptes: "ètic" (fonètica) i "èmic" (fonèmica). Ètic es refereix a la descripció des del punt de vista extern. Es refereix a aquells conceptes o categories que s'utilitzen per fer comparacions entre cultures. La perspectiva és totalment descriptiva i reflecteix macronocions i aspectes generals. En aquesta perspectiva, l'observador es converteix en jutge de la realitat ja que la judica des de la seva macroteoria (ell judica quines situacions, frases... tenen sentit o no per a l'interlocutor).

82

Èmic presenta la perspectiva interna de les persones que ja estan integrades dins de la cultura o de la pròpia societat en desglossar la interpretació del significat, amb les seves regles o categories, com el coneixement sociocultural que regeix i és comú per a aquest grup o societat.

Si el nostre propòsit és entendre els pensaments de les persones, l'anàlisi completa de l'experiència ha de fonamentar-se en els seus conceptes i no en els nostres. La descripció de la manera de viure d'una raça o grup d'individus, és a dir, com es comporten, com interactuen, quines són les seves creences, els seus valors, les seves motivacions, etc, es farà, en aquest mètode, dins del grup i des de dins de les perspectives dels membres del grup.

Aquesta perspectiva està directament confrontada amb l'“eticista”, que dóna més importància a la perspectiva de l'observador que a la dels actors. Aquestes dues perspectives responen a dues antropologies diverses. En realitat, sempre funcionem amb les dues alhora. Sempre anem (mirem, jutgem, observem...) a la realitat amb una cosmovisió (teoria) concreta i des d'aquí escoltem la realitat. En el mateix moment que siguem més conscients d'aquesta problemàtica, podrem accentuar una o altra antropologia.

- La recerca qualitativa recull la informació que considera pertinent en els ambients naturals. El que és essencial d'aquesta metodologia és intentar de contestar a preguntes com: per a qui? I amb quina finalitat es porta a terme aquest estudi?, així com intentar respondre als diferents nivells d'anàlisi i d'abstracció que s'efectuen.
- El nivell d'abstracció es pot caracteritzar per diversos mètodes: En primer lloc, la inducció analítica per mitjà de la qual es procura precisar les categories de fenòmens singulars que es troben entre les dades i informacions rebudes. A partir d'aquesta tasca es desenvoluparan hipòtesis de treball que emergiran directament d'un profund estudi de les dades i de les seves interrelacions. En segon lloc, es poden utilitzar taxonomies, o sigui, tipus d'ideals i sistemes de classificació de nocions utilitzades per la gent. Finalment, l'ús del cas únic que funciona com a microreflex d'una situació que s'analitza directament a través de les observacions que es realitzen sobre comportaments.

En síntesi, podríem indicar que la metodologia qualitativa, a diferència de la quantitativa, no comença amb un cos d'hipòtesis que és necessari confirmar o rebutjar. El recercador ha de conèixer el camp a estudiar i s'hi apropa amb problemes, reflexions i supòsits. Realitza una observació intensiva, participant en contacte directe amb la realitat, amb el fi d'anar elaborant categories d'anàlisi que a poc a poc pugui anar depurant, segons la realitat -objecte d'estudi- li vagi indicant. Aquesta flexibilitat i obertura exigeix a l'investigador una gran preparació i rigor al llarg del treball. No es tracta d'aplicar uns instruments i analitzar els seus resultats, sinó d'anar redefinint i reelaborant els instruments i categories segons ho requereixin l'objectiu de l'estudi i les demandes de la realitat.

Convé indicar que la metodologia de tipus qualitatiu presenta com a tret peculiar la diversitat metodològica, de tal manera que permet d'extreure dades de la realitat amb la finalitat d'ésser contrastades des del prisma del mètode. Possibilita, a més, realitzar

exàmens creuats de les dades obtingudes, obtenir informació per mitjà de fonts diverses de manera que la circularitat i la complementarietat metodològica permetin establir processos d'exploració en espiral. D'aquesta manera s'aconsegueix, per mitjà del procés de triangulació, arribar a contrastar i validar la informació obtinguda de fonts diverses sense perdre la flexibilitat, tret que caracteritza aquest tipus de recerca.

Abstract

This article focuses its attention in the research followed on the Health Care field with a precise perspective, the one of a holistic researcher. Our main purpose is to show most succinctly the different comprehensive views adopted in this sort of research as much as the position of the holistic researcher. It also attempts to analyze the alteration and comprehension those concepts suffer through time.